

ИЗВЕСТИЯ НА НАРОДНИЯ МУЗЕЙ – ВАРНА

С УЧАСТИЕТО НА МУЗЕИТЕ
В ТОЛБУХИН И СИЛИСТРА

КНИГА XIII (XXVIII)

BULLETIN
DU MUSÉE NATIONAL
DE VARNA

AVEC LA PARTICIPATION DES MUSÉES
DE TOLBUHIN ET SILISTRA

TOME XIII (XXVIII)

1977

КНИГОИЗДАТЕЛСТВО «ГЕОРГИ БАКАЛОВ» – ВАРНА

A LATE BRONZE AGE HOARD FROM THE VILLAGE
OF SOKOL, SILISTRA DISTRICT

Ivan Panajotov and Peti Donevski

Summary

In the present article, the biggest hoard from the Late Bronze Age, found in Bulgaria is thoroughly described. It consist of 151 objects — 130 sickles and parts of sickles, 15 socketed celts, a rapier, and five separate bronze pieces. On the basis of a great number of analogies the find is dated to the XIVth — XIIIth century B. C.

In the hoard of the village of Sokol, the metal types, characteristic for the First chronological horizon of the Late Bronze Age are represented. Both local tradition, as well as the links southwards and northwards are presented too. All this helps to reveal the development of the last stage of the Bronze Age-metallurgy in Bulgaria.

АНТИЧНИ ПАМЕТНИЦИ ОТ ВАРНА И ВАРНЕНСКО*

Георги Михайлов

ПАМЕТНИЦИ ОТ ВАРНА — ОДЕСОС

1. Варна. Намерен при разкопките на базиликата на ул. Цар Крум. Музея — Варна, инв. II 5014.

Горен ляв ъгъл от мраморна плоча, горе заострена, в. 0,26, ш. 0,33, д. 0,07, в. б. ред. 1: 0,026, р. 2—3: 0,02, р. 4 и сл.: 0,018 м, омикрон помалък; р. 3 след δήμωφ бръшлянов лист.

Ἀγα[θήι τύχηι.]
Ἰούλιος Σεουήρος [ἄρχουσι]
[βο]υλῇ δῆμωφ χα[λ[ρειν' — — —]
[— — τῶν] ὑπομνημάτων — — — — —
5 — — — — — γ ὑπάρξει ὑμ[ῖν — — — — —]
— — — — — δικος τῆς πόλ[εως — — — — —]
[— — — — — τοῖς ἄρχοντας — — — — —]
[— — — — — κα]λῶς τὰ τ[ῆς πόλεως πράγ]-
[ματα — — — — —]

* Изказвам благодарност на др. М. Лазаров и Ал. Кузев, които с охота ми предоставиха за публикуване новите паметници от Варна, Девня, с. Черковна и гр. Вълчи дол. и се погрижиха да им се направят снимки, а на др. П. Дянков за паметниците от музея в Провадия. Благодаря и на проф. Б. Геров, който предположи, че при п. 2 се касае може би за някаква тарифа.

Фрагментът представя горна лява част от писмо на провинциален управител. Р. 2—3: «Юлий Север поздравява архонтите, съвета и народа (народното събрание)» на Одесос. В р. 3, който е началото на текста на писмото, е запазена думата *ὑπομνήματα*, която има много значения, но в административния език означава две неща: протоколи на заседания на обществен орган (напр. сената) и прошение до магистрат (за разлика от *ἔντευξις*, прошение до императора). Понеже в следващия р. 5 стои *ὑπάρξει ὑμ[ῖν]* «ще бъде възможно», следва да се заключи, че Одесос е изпратил до провинциалния легат петиция по някакъв неясен или спорен въпрос, на който той дава решение. Началото на писмото може да се допълни: [(ὥς) ἐκ τῶν] *ὑπομνημάτων* [*ὑμῶν ἐπέγγων*] «(както) разбрах от прошениято ви». Срв. *ἐπιγνούς ἐκ τε τῶν γραμμάτων . . . τὴν χάράν* и пр. Syll.³ 831 (писмо на Хадриан до жителите на Пергам, 117 г.).

Р. 5. В началото пред буквата N се забелязват неясни следи от букви: дясна част от горна хоризонтална хаста и може би горно ъгълче от A : ///—^Λ N.

В р. 6 се споменава някаква длъжност към градското управление, най-вероятно [*σύν*]δικος или [*ἐκ*]δικος. Тези две длъжности, които се срещат не само при централните градски органи, но и в други градски институции (напр. в герузията, IGBulg. IV 1906, Сердика), са били с юридическа същност и в тяхна компетенция е била връзката между града и римската власт — императора и провинциалния управител.¹ Специално в Одесос това е вторият случай: първият е в почетния надпис на Клавдий Аквила, където са изброени висшите длъжности, заемани от него, IGBulg. I² 63 bis.

¹ *Ἰούλιος Σεουήρος* е управител на провинция Долна Мизия (към която е принадлежал Одесос) при Антонин Пий през 160 г. и чието пълно име е L(ucius) Iulius Statilius Severus, засвидетелствувано ни в надпис от Municipium Montanensium (Михайловград). В епиграфските паметници той се среща още три пъти, и то със съкратена номенклатура: в Истрос (² *Ἰούλιος Σεουήρος κράτιστο: ὑπατικός*, ³ *Ἰούλιος Σεουήρος ὑπατικός*) и Трезмис (Iul. Severus).² В един надпис от околността на Истрос се споменава един легат T(itus) Statilius Iulius Severus, който A. Stein³ смята за различен и за предходник — легат през 159 г. — на L(ucius) Iulius Statilius Severus, докато J. Fitz⁴ е наклонен да ги идентифицира. Според него в надписа от Истрос, където се явява T(itus), ще да е станало забъркване на името на провинциалния управител L(ucius) Statilius Severus с някакъв сенатор T(itus) Statilius Severus, който също е заемал висша длъжност в провинцията и би могъл да бъде същият T(itus) Statilius Severus, който станал по-късно консул, в 171 г.; приемайки, че се касае за едно и също лице, двегодишният период 159—160 г. ще отговаря точно на времето за управление на един легат между предходния Vitrasius Pollio (157—158 г.) и следващия M. Servilius Fabianus Maximus (161—163 г.). Най-вероятно легатът е бил «polyonymus»: L Iulius T. Statilius Severus.^{4a}

¹ Вж. W. Liebenam. Städteverwaltung im römischen Kaiserreiche. Leipzig, 1900, 303; срв. и Б. Геров. Латинско-гръцки лексикални взаимоотношения в надписите от балканските земи. ГСУ, ИФФ, XLII, 1945—46, 77 сл.

² За него заедно с епиграфската документация вж. A. Stein. Die Legaten von Moesien. Budapest, 1940, 76, J. Fitz. Die Laufbahn der Statthalter in der römischen Provinz Moesia Inferior. Weimar, 1966, 17—19.; D. M. Pippidi. Studii clasice, 17, 1977, p. 187—191.

³ A. Stein. Op. cit., p. 75.

⁴ J. Fitz. Op. cit., 17—19.

^{4a} B. E. Thomasson. Laterculi praesidium: Moesia, Dacia, Thracia, 1977, 19—20 (bibl.).

2. *Варна*. Намерен през 1961—1962 г. по време на разкопките на римската баня на ул. 8 ноември заедно с други фрагменти, издадени в IGBulg. I² 37 bis, 42 bis, 78, 45 bis, 88 bis и 101 ter и по-долу п. 13. Музея — Варна, инв. II 5816.

Фрагмент от мраморна плоча, очукан отвсякъде, за да бъде употребен вторично, в. 0,24, ш. 0,14, д. 0,025, в. б. 0,016—0,02 м. След названията на продуктите поставен навсякъде знак за отделяне на мерките.

[Pise frac]te	k(astrensem)	[mo(dium) (unum) * centum (=100)]
[Pise non] fracte	k(astrensem)	[mo(dium) (unum) * sexaginta(=60)]
[Cice]ris	k(astrensem)	mo(dium) [(unum) * centum (=100)]
[He]rbi	k(astrensem)	mo(dium) [(unum) * centum(=100)]
5 [Ave]ne	k(astrensem)	mo(dium) [(unum) * triginta (=30)]
[Feni] Graeci	k(astrensem)	mo[(dium) (unum) * centum (=100)]
[Lupin]i crudi	k(astrensem)	[mo(dium) (unum) * sexaginta(=60)]
[Lupini] cocti	[s(exarium)	Ital(icum) (unum) * quattuor (=4)]
[Fasioli] sicci	[k(astrensem)	mo(dium) (unum) * centum (=100)]

Надписът представя част от декрета и тарифата за цените на Диоклециан, издадени между 20 ноември и 9 декември 301 г. Възстановяването е направено според последното издание, това на Marta Giaccherio.⁵ Запазената част отговаря на отдел 1, р. 13—21 (стр. 136) от това издание. От различните екземпляри се вижда, че в началото е бил издълбаван декретът (стр. 134—137), след който непосредствено е следвала тарифата, най-напред за зърнените продукти и варивата (отдел 1, р. 1a—35), част от която предава именно нашият фрагмент, после за вината и пр.

Това е първата находка от този изключително ценен за икономическата история на епохата документ в град на Балканския полуостров на север от същинска Гърция и Мала Азия.⁶ Запазените екземпляри, макар и обикновено във фрагментарен вид, показват, че декретът е бил публикуван на латински, но не е бил преведен и публикуван на гръцки, докато тарифите са били преведени, което е нещо нормално за областите, където гръцки е бил един от двата официални езика на империята. Трябва да се заключи, че и в Одесос като град, в който се е говорело гръцки, освен на латински тарифите са били публикувани и на този език. А понеже тарифите са били обявени и на латински, то трябва да се предположи, че в началото е бил издълбан и латинският текст на декрета.

Наличието на този паметник в Одесос показва, че и по времето на Диоклециан — епоха на обществени сътресения и инфлация — градът е бил център на икономически живот.

В нашия фрагмент, който показва, че надписът е бил издялан много грижливо, трябва да се отбележи, че в р. 1, 2 и 5 окончанието за род. п. ж. р. -ae е предадено фонетично с просто -e: fracte, non fracte и avene, поради което и ние пишем възстановените форми pise с -e, срещу Graeci; в р. 4 herbi = ervi е с неорганично h и с b = v, както е в простонародния латински език.

⁵ Edictum Diocletiani et Collegarum de pretiis rerum venalium in integrum fere restitutum e Latinis Graecisque fragmentis edidit Marta Giaccherio, I. Edictum, II. Imagines, Genova, 1974.

⁶ Вж. описанието на находките у М. Г i a c c h e r i o, I, 35—86, и II, картите, от които тук повтаряме втората карта (табл. IX).

Гръцкият превод на тези продукти в тарифите е следният:

πίσου ἡλεσμένου	κ(αστρήσιος) μ(όδιος) α' *ρ'
πίσου μὴ ἡλεσμένου	κ(αστρήσιος) μ(όδιος) α' *ξ'.
ἐρεβίνθου	κ(αστρήσιος) μ(όδιος) α' *ρ'
δρόβου	κ(αστρήσιος) μ(όδιος) α' *ρ'
5 βρόμου	κ(αστρήσιος) μ(όδιος) α' *λ'
βουκέρατος	κ(αστρήσιος) μ(όδιος) α' *ρ'
θήρων ὠμών	κ(αστρήσιος) μ(όδιος) α' *ξ'
θήρων ἐφθών	ἰταλ(ικὸς) ξ(έστης) α' *δ'
φασιώλου ξηροῦ	κ(αστρήσιος) μ(όδιος) α' *ρ'

Преводът на тази част е следният:

1. Счукан вид грах: pisum sativum, в текста на тарифата ж. р. pisa fracta, гр. πίσος и πίσον.
2. Несчукан грах.
3. Нахут: cicer arietinum, гр. ἐρέβινθος.
4. Змийски грах: vicia ervilia, в текста hervum (писано herbum), гр. δρόβος.
5. Овес: avena sativa, гр. βρόμος.
6. Сминдух, сминдул: trigonella fenum (foenum) Graecum, писано в другите екземпляри faenum, гр. βουκέρας, известно също като τήλις.
7. Сурова лупина, вълчи боб: lupinum, гр. θέρμος (ὠμός).
9. Сварена лупина.
10. Сух боб или по-скоро вид бакла: faseolus, писано в екземплярите на тарифата fasiolus и предадено навсякъде в гр. превод като φασιώλος или φασιόλος, πασιόλος.

Мерките са в: castrensis modius, отбелязан в тарифата с КМ (в гр. текст κ. μ.) = 17,51 литри, т. е. двоен italicus modius = 8,754 л, и italicus sextarius (в гр. текст ἰταλ(ικὸς) ξ(έστης) или σ(εξτάριος) (= 0,547 л. Цените са указани в денарии, denarius (δηνάριον), със знака *.

3. Варна. Намерен през 1976 г. на ул. Парижка комуна заедно с п. 5. Музея — Варна, инв. II 5713.

Мраморна стела с фронтон и акротери, под фронтоната нарисувана с червена боя кима, буквите също минати с червена боя, в. 1,02, ш. 0,30, д. 0,09, в. б. 0,025—0,03 м., Δ, ⊙, Ο и Ω по-малки, 0,01—0,012 м.

Εἰφίς Ἀρτεμι-
δῶρο θυγάτηρ

«Ейфис, дъщеря на Артемидор».

Паметникът е по-скоро от края на V или началото на IV в. поради окончанието -ο вместо -ου в Ἀρτεμιδῶρο, отколкото от напредналия или завършващ IV в., към който може да насочи шрифътът. Формата на плочата се среща и през следващите два века.

Женското име Εἰφίς се среща тук за първи път. Ние не знаем ударението му; може би по-скоро Εἰφίς, отколкото Εἰφίς. Въпреки съществуването на мъжко име Ἰφίς, познато още у Омир, в нашия случай, който датира, както вече казахме, от V—IV в., дифтонгът е без всяко съмнение истински, а не се касае за предаване на εἰ чрез ι, както е в покъсната епоха. Ἰφίς и други сродни с него имена принадлежат към ко-

рена Fi- Fiφi- при основна форма Fⁱς «сила». Към този корен Fr. Bechtel⁷

⁷ Fr. Bechtel. Die Historischen Personennamen des Griechischen bis zur Kaiserzeit. Halle/S., 1917, 215.

отнася и името Εἰφίκκας в надпис от Елатея в Централна Гърция (Фокида), IG. IX 1, 125 (там ударението е Εἰφίκκας), от II в. пр. н. е., без обаче да обяснява на какво се дължи началното ϵ .⁸ Между графитите в гимназиона в Приена в М. Азия, които издателят Hiller von Gaertringen⁹ датира още в I в. пр. н. е., се намира и един Εἰφίτος : $\tau\acute{o}\pi o\varsigma \text{Εἰφίτου τοῦ Ἑρμογένου}$ п. 313₃₀₀. Издателят го смята, че е равно на Ἰφίτος ($\epsilon\iota = \iota$), както се заключава от индекса, където го подрежда под буквата ι .¹⁰ Действително, съществува име Ἰφίτος , което е епическо име, познато ни още от Омир,¹¹ обаче при съществуването на Ἰφίς и Εἰφίς може да допуснем и тук две форми с първичен вокализъм $\epsilon\iota$ и ι : Ἰφίτος и Εἰφίτος . Но ако все пак при Εἰφίκκας (или— $\alpha\varsigma$) и Εἰφίτος може да се колебаем дали $\epsilon\iota$ е истински дифтонг или застъпва ι , то нашата Εἰφίς е с истинско $\epsilon\iota$. Това име може да принадлежи само към Fi-φi- , тъй като в гръцки не съществува корен $\epsilon\iota\phi$ -. Обяснението на началното ϵ - обаче създава затруднения и Bechtel не е могъл да го намери. Би могло да се допусне, че се касае за протетично ϵ - пред думи, започващи с F , при които никъде

F не се е запазила (тип $\epsilon\text{-}F\text{-}\chi o\sigma\iota > \epsilon\acute{\iota}\chi o\sigma\iota$). Случаите са почти изключително в йонийски и атически, а по-малко в други диалекти:¹² тук с нашата Εἰφίς се намираме в йонийската диалектна област. Но изчезването безследно на F между вокали е присъщо и на фокейския диалект,¹³ към който принадлежи и Елатея, където е засвидетелствуван случаят Εἰφίκκας . Името Εἰφίς от одесоския надпис показва, че при този корен съществува възможността за дублетност, каквато може да се приеме и при мъжкото име Εἰφίς и Ἰφίς , а и при други производни.

4. Варна. Намерен на ул. Асен Златаров на ъгъла с пл. 9 септември при строежа на ресторант «Златно пиле». Музея — Варна, инв. II 4975.

Мраморна плоча с релеф погребално угощение с банална иконография, рамкиран от страни с пиластри и отгоре с архитрав, в. 0,57, ш. 0,52, д. 0,10, в. б. 0,022—0,025 м.

Под релефа:

Ἀπελλᾶς Κλεάνορος
καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Ζουμαμα
 $\text{Ἀγαθήγορος, χαίρετε.}$

«Апелас, син на Клеанор, и жена му Зумама, дъщеря на Агатенор, сбогом».

След Ἀπελλᾶς и след Ἀγαθήγορος е издълбан триъгълен знак за разделяне.

Надписът принадлежи на римската епоха от II в. до началото на III в. от н. е. Трите от имената са обикновени и за епохата, и за Одесос;¹⁴ интерес представлява четвъртото, женското име Ζουμαμα , което се среща

⁸ «Fi- Fiφi- zu Fiς . . . Ohne erkennbare Beziehung: Εἰφίκκας ».

⁹ F. Frhr. Hiller von Gaertringen. Inschriften von Priene. Berlin, 1906.

¹⁰ Стр. 234, първата колона.

¹¹ Употребявано и по-късно като лично име, напр. $\text{Ἰφίτος Φ[α]ρ[σ]άλιος}$ (от Фарсала в Тесалия). Fr. Bechtel. II. с., 573, IV в. пр. н. е., Syll.³ 1337.

¹² E. d. Schwyzer. Griechische Grammatik, I, 412.

¹³ Fr. Bechtel. Die griechischen Dialekte, II, 1923, 93; срв. също F. R ü s c h. Grammatik der delphischen Inschriften, I, 1914, 208—214.

¹⁴ Вж. указателя на IG Bulg. I².

за пръв път тук. В един град като Одесос със смесено население от тракийски, гръцки и елинизирани малоазийски и други елементи това име, като изключим гръцкия му произход, какъвто то не може да има, може да бъде или тракийско, или малоазийско, тъй като и в двете ономастики се срещат имена, започващи със *Zou-*. В малоазийската област те не са много: *Zoublos*, *Zoudos*, *Zoulaκios*, *Zouvas*, *Zourzas* ([*Zo*]υζου, акузатив, е несигурно допълване)¹⁵ и нито едно не дава податки да бъде пръв елемент на едно сложно име от *Zou-* и имащо за втор елемент много разпространеното малоазийско име *Μαμα*. Освен това що се отнася до *Zoulaκios*, L. Zgusta, имайки пред вид тракийското *Zouleμης*, се пита дали не е тракийско и допуска, че *Zourzas* е вероятно към тракийското *Zourαζης*. При тези обстоятелства в град с тракийски елемент и в действителен контакт със силния тракийски хинтерланд везните натежават в полза на тракийската му принадлежност. В Одесос се срещат *Zouκηπιστος* (ж. р.) IG Bulg. I² 171 bis, *Zouleμης* (ж. р.) 479 ter,¹⁶ *Zourαζης* 162, което име се явява и като *Zourαζεις* III 2, 1690,¹⁷ (Пизос) и *Zourαζιος* Bull. ép. 1946—47, 216 (Палестина), *Zouκαιβλωστι* в новия надпис, по-долу п. 5. Други имена в тракийските земи: *Zourης* II 765 (с. Априлово, Търговищко), *Zouroτε[λ]μης* 738 (Дискодуратера), срв. и *Zouκουδαиσης* III 1, 1324 (с. Исперихово, Пловдивско) и някои други.

5. *Варна*. Намерен през 1976 г. на ул. Парижка комуна заедно с п. 3. Музея — Варна, инв. II 5714

Варовикова плоча с рамка и фронтон, в който е скулптирана розета. Отдолу клин за забиване (доста повреден) в подставката, която е загубена, в. 1,26, ш. 0,50, д. 0,105, в. б. 0,03 м.

Ἀπολλώνιος
Ἀπολλωνίου
καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ
Ζουκαιβλωστι
5 Σχωρισεισου
καὶ ἡ θυγάτηρ
αὐτῶν Βλωστι,
χαίρετε.

«Аполоний, син на Аполоний, и жена му Зукайблост, дъщеря на Скорисейсос, и дъщеря им Блост, с богом».

В края на р. 2 каменоделецът издълбал погрешно -ος (според р. 1), което поправил впоследствие на -ου.

Надписът е от втората половина на II в. — първата половина на III в. от н. е. Интерес представляват две от имената. Съпругата има сложно име с втора съставна част, която се явява и като самостоятелно лично име *Βλωστι*, каквото носи дъщерята. Последното име е характерно за Одесос и там то се среща изключително под формата *Βλωστι* и *Βλωστ(ε)υ* IG Bulg. I² 177 ter, 185 bis и 188. Д. Дечев¹⁷ го постави между тракийските имена, каквото е и мнението на Й. Русу,¹⁸ който му даде и етимология от н. е. *bhel-* *bhlo-* «листо, цвят, цъфтя», лат. *flōs flōris* «цвете» и пр. Но

¹⁵ L. Zgusta. Kleinasiatische Personennamen. Prag, 1964, §§ 393—398.

¹⁶ За най-вероятния одесоски произход на този надпис вж. пак там, с. 408.

¹⁷ D. Detschew. Die thrakischen Spchreste. Wien, 1957, 536.

¹⁸ I. I. Russu. Die Sprache der Thrako-daker. București, 1969, 112.

обстоятелството, че е засвидетелствуван в надпис от гр. Тралес в малоазийската област Кария един Βλωστος (sic) Ἀργανταβάτου Πέρ[ση], III в. пр. н. е., ме накара да го отнеса по-скоро към малоазийската ономастика.¹⁹ Под формата Βλωσται това име се явява в чисто тракийска среда в надпис от Cillae (Чирпанско), IGulg. III 2, 1516, b21. Първата съставна част на Ζουκαιβλωστι се среща в сложното женско име Ζουκηπιστος (αι=η==е-звук), засвидетелствувано веднъж, и то пак в Одесос, IGulg. I² 177 bis, което там определих като тракийско. Неговата втора част -πιστος; се явява също така като самостоятелно име в тракийската ономастика, Πιστους -ος, и е съвпаднало звуково с гръцкото Πίστος (от корена πισ- в гръцки са произведени множество имена).²⁰ В надписа от Одесос IGulg. I² 228 bis Πίστος; е гръцко име, но в някои случаи мъчно можем да определим дали имаме работа с гръцко или с тракийско име. И така Ζουκηπιστος; ни кара да определим Ζουκαιβλωστι също като тракийско име, а оттам и простото име Βλωστι, съответно Βλωσται.

Името на бащата, Σχωρισεισος, е също тракийско и се среща за пръв път в нашия надпис. Това показват неговите елементи, които ни са известни: това са простите тракийски имена Σχωρις, познато в Одесос и с. Горица (Поморийско), IGulg. I² 164, 354 quater, и Ζεισεις, или Ζειξίς II 506 (с. Кунино, Врачанско), IV 2175 с коментара (с. Копиловци, Кюстендилско), което обаче не е засвидетелствувано досега в Одесос. Но нещо повече: на Σχωρισεισος отговаря свързаното в обратен ред име Ζεισχωρις IGulg. II 724 (с. Миндя, В. Търновско), където обаче като първи компонент се явява или Ζειс- с опростена сигма поради следващото σ в -σχωρις, или Ζει-, както напр. в Ζει-τραλίς. Дали вторият компонент, Ζει-, има връзка с корена Ζειс-, мъчно може да се каже.

6. *Варна*. Намерен в кв. Трошево, преупотребен за изграждане на гроб в средновековен некропол. Музея — Варна, инв. № II 5011.

Мраморна плоча, горе и в десния горен ъгъл отчупена, в. 1,12, ш. 0,40, д. 0,22, в. б. 0,025—0,035 м.

— — — — —
 Δ ΗCCC///
 Σωκράτη.
 Σωκράτου
 τόπον ἔχάρ-
 5 ατο.

Надписът е от III в. от н. е. В отчупената част е стояло собственото име на лицето, поставило плочата, а в запазения р. I са останали следи от бащиното му име: първата буква е Δ, след която има повредено място за една широка или две тесни букви, после две долни части от вертикални части, след тях С или Ϻ, след която една деформирана буква във формата на латинско G и поради това не може да се определи нейното значение, и най-после лява част от С, О или Ϻ, на края място за една буква: Δ — εσο[υ]? Надписът е поставен за починалия Сократ, син на Сократ. В края на 3 р. е отчупено, в което място може да се побере една буква; така че формата може да бъде както през класическата епоха Σωκράτου[ς]. Сми- сълтът на края обаче е неясен: р. 4 ἐχάρατο е медиален аорист от χαίρω

¹⁹ IGulg. I² 188, коментара.

²⁰ Вж. IGulg. III 2, 1626, коментара.

«радвам се», което няма никакъв смисъл. Явно, каменоделецът е сбъркал и глаголът може да се поправи на $\epsilon\chi\alpha\rho < \acute{\alpha}\xi > | \alpha\tau\omicron$ от $\chi\alpha\rho\acute{\alpha}\sigma\sigma\omega$ «чертая, драща, режа». Но и тук медиалният залог не е на място — бихме очаквали активен. С поправката смисълът е следният: «Еди кой си очертах място за Сократ, син на Сократ».

7. Варна. Намерен в кв. Трошево. Музея — Варна, инв. II 5012.

Мраморна плоча, чиято горна част е отчупена, отдолу също повредена, украсена от двете страни с проста рамка, в. 0,44, ш. 0,48, д. 0,17, в. б. 0,03 м. Надписът на места е силно заличен.

... νη φιλόπατ[ριν]
καὶ φιλόξενον ζ[ή]-
σαυτα ἔτη τριᾶκον-
5 τα πέντε Αὐρηλία
Γαειν vel Ζαειν Μευαου Σαρδαν-
γού (vel -λου?) ἡ σύμβιος αὐτοῦ
κόσμιον ἦθος ἔχου-
σαν, συμβιώσαντε·
10 ἀμέμπτως, τὴν στή-
λην ἀγέστησεν
μυείας χάριν.

«[Името на починалия съпруг, който е] родолюбец и гостоприемец, живял трийсет и пет години, Аврелия Гайн или Заейн, дъщеря на Меуаос, (който е) син на Сардангос, съпругата му, която има благопристоен нрав — те живяха като съпрузи безукорно — (му) постави тази плоча в памет.»

Паметникът е от първата половина на III в. от н. е. В началото на текста са стояли собственото и бащиното име, ако не и етниконът, на починалия. От тях са останали само слаби следи, които не позволяват възстановяването им. В средата на р. 1: /// I V ///, т. е. долните части на три прави хасти, малко празно място, което показва, че последната хаста е била от буква с продължение надясно, т. е. Γ или Ρ, и на края долна част от лява наклонена хаста на Χ или Δ; в началото на р. 2 се вижда: LI < LN H, т. е. долни части от Ε, после от Ι или Τ, след това от Δ, Λ или Α??, след тази буква от Ε? и на края от NH, които са съвсем сигурни.

Трудности създава в някои пунктове и името на съпругата в р. 5. Тя е получила римско гражданско право най-вероятно след разпоредбата на Каракала в 212 г., както може да се заключи от гентилното име Αὐρηλία. Собственото ѝ име обаче, което е станало когномен, не може да се разчете със сигурност, тъй като съмнение не будят единствено крайните букви IN: началната буква е Γ или (по-скоро?) Ζ, след което се различават следи от двете букви Α и Ε: Γαειν или Ζαειν.

Името на бащата, в род. п. Μευαου, е гласяло в им. п. Μευαος и се среща тук за пръв път. Единственият паралел е боспоранското (иранско) име Μευαχος,²¹ което трябва да се обясни като разширено със суфикса -х- от Μευαχος.

Третото име трябва да се чете Σαρδάνγου, въпреки че по отношение на буквата пред окончанието (началната буква на р. 7) остава известно

²¹ L. Z g u s t a. Die Personennamen griech. Städte der nördlichen Schwarzmeerküste, 1955, 148, ср. също CIRB 1245₁₉, 1280_{14, 18} (и 36 B₂₇?).

съмнение: тя е силно повредена и от нея се забелязват следи от дълга вертикална хаста и от къса горна хоризонтална хаста, което едва ли може да бъде друго освен Г. Това име досега не е познато и може би в случая се касае за боспоранско име, чийто завършек -γος напомня далечно някои имена от тази област, напр. Σαροργ[ος] CIRB 1280₂₃ или Σαβαργος ib. 101, 1268₉, 1278₁₂. Поменатата горна вертикална хаста говори срещу четенето на въпросната буква като Ι (освен това вертикалната хаста е отдалечена на разстояние една буква от следващото ου), следователно и срещу четенето на името като Σαρδάνιος, което би било произведено от прилагателното σαρδάνιος «горчив, ядовит, презрителен», употребявано за усмивка или смях («сардоничен»)²². Това изключва и възможността каменоделецът да е допуснал грешка, като е издълбал Σαρδανίου вместо Σαρδιανού (етникон от Σάρδεις -ις, град Сарди). Пред това име очакваме да стои членът τοῦ, но изпускането му в такива случаи се среща доста често в надписите.

Най-после трябва да се отбележи непоследователността на съгласуването в р. 7—9, където причастието ἔχουσαу е поставено във вин. п. вместо в им. п., ἔχουσα, вероятно под влияние на името и епитетите на съпруга, които са във вин. п. Всъщност последните трябваше да бъдат в дат. п., към който трябва да се отнесат думите τὴν στήλην ἀνέστησεν. Не може да се допусне, че поради ἔχουσαу трябва да се допълни Αὐρηλία[ν], за което има предостатъчно място, т. е. че и съпругата е починала, тъй като пред нейното име трябваше да има καί. Освен това ἡ σύμβιος пречи.

И този надпис представлява предимно интерес за етническия състав на Одесос.

8. Варна. Намерен заедно с п. 12 в кв. Трошево, употребени вторично в разкопавания от Ал. Кузев старохристиянски некропол. Музея — Варна, инв. II 5016.

Лицева страна на варовиков саркофаг, отчупен вдясно и долу, в. 0,44, дъл. 1,37, деб. 0,18, в. б. 0,05 м. Надписът е ограден с профилирана рамка.

Ὀλόκαλος Ποντικοῦ
γένει Ἀμαστριανῶ;
βιώσας ἐνθάδε
[κεῖμαι *vel* κεῖται — —]

«Холокалос, син на Понтикос, по род от Амастрис, като живя(х), тук [почива(м)]. . .]»

Паметникът принадлежи на края на II в. — първата половина на III в. от н. е. Починалият е произхождал от семейство, което се преселило в Одесос от Амастрис, град в малоазийската област Пафлагония. Той носи име, което изглежда ново. Всъщност това е вторият случай. Първият е в надпис от Томи (Кюстенджа), само че там издателят С. Т. Newton²³ не го е разбрал. Понеже изданието е малко достъпно, повтарям го тук. Варовикова стела от II—III в. от н. е., т. е. от същата епоха, от която е и нашият саркофаг:

²² σαρδάνιος γέλως, към който израз Fr. Bechtel, Gr. PN, 505, отнася мъжкото име Σάρδουν (= -ων) IG IX 2, 234₁₁ (III в. пр. н. е., Ферсала, Тесалия).

²³ The Collection of Ancient Greek Inscriptions in the British Museum, Part II, 1883, 37 n. 178.

ΧΡΗΣΤΟΓΕΟΛΟΚΑ
ΛΟΥΦΙΛΟΤΕΙΜΟΣ
ΦΥΛΗΕΑΙΚΟΡΕΩΝ
ΚΑΛΩΒΙΩΕΑΓ
ΕΤΗΕΓ * ΧΑΙΡΕ
ΠΑΡΟΔΕΙΤΑ

Χρῆστος Φ(ι)λοκά|λου Φιλότειμος|φυλῆς Αἰκορέων|καλῶς βιώσας|ἔτη ξγ.
Χαῖρε, παροδεῖτα.

Ревизията, която направих на камъка в Британския музей през 1976 г., показва, че издателят е видял точно текста, но променил неправилно ^εΟλοκάλου, тогава неизвестно, на Φ(ι)λοκάλου,²⁴ име по-познато. У Fr. Bechtel²⁵ съществува един [Φι]λόκαλο· ἐκ Κεραιμένων, обаче ^εΟλόκαλο· показва, че това допълнение не може да се смята за сигурно. Името ^εΟλό-καλος е съвсем правилно образувано, също като Πάγ-καλος²⁶ и по значение съответствува напълно на него.

Бащиното име на починалия, Ποιτικός, се среща рядко у нас (IG Bulg. IV 2048, 2175), а в Одесос е засвидетелствувано за пръв път тук.

Както и някои от предходните надписи, и този текст е от интерес преди всичко за етническия състав на населението на античния Одесос.

9. *Варна*. На външната стена на къщата на ул. Дебър 17 е вграден жертвеник, на който през 1971 г. М. Лазаров е направил снимка. Когато на следната година отидох да го видя, собствениците бяха побързали да го замажат заедно със стената с цимент. На снимката на М. Лазаров, която не е много ясна, разчетох следния текст, който е напълно сигурен:

Ἀγαθῇ τύχῃ.
^εΗφαιστίων καὶ ^εΕ[ρ]-
μάφιλος οἱ ^εΗφαιστ[ί]-
ωνος ^εΗρακλεῖ κα[λ]-
5. λιγείῳ ὑπὲρ ἐ[αυ]-
τῶν καὶ τῶν ἰδί[ων]
εὐχαριστήρι[ον]
ἀνέθηκαν.

«Хефайстион и Хермафил, синове на Хефайстион, поставиха (този жертвеник като) оброк на Херакъл, който спечелва хубава победа, заради себе си и своите».

Двамата братя, единият от които е наречен на бащата, носят обикновени гръцки имена, които се срещат и в Одесос.²⁷ Интересно е, че в ефеб-

²⁴ Предишните издания не можах да видя: J. Millingen. *Φιλολογικὸς Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως*, IV, с. 105, и K u m a n d e s. *Πανδώρα*, юни 1868, № 437. Може би у тях вече съществува тази промяна. — Newton е схванал, изглежда, φιλότειμος като собствено име, защото го пише с главна буква, докато всъщност е епитет. — Използвам случая да съобща, че обяснението на Αἰκορέων (sic в надписа) като Αἰ(γι)κορέων, дадено вече от G. Perrot. *Mémoires d'archéologie, d'épigraphie et d'histoire*, 1875, (447—) 449, е правилно. За тази фила и за филите изобщо в Томи и Одесос вж. IG Bulg. I² 47 bis.

²⁵ Die Hist. PN des Gr., 234, според IG, II 5, N. 802b47, IV в. пр. н. е.

²⁶ Fr. Bechtel. *Op. cit.*, 234.

²⁷ Вж. индекса на IG Bulg. I².

ския списък от 221 г., IGBulg. I² 47 bis _{b22}, се среща един Αὐρ. Ἐφαιστίων Ἐφαιστίωνος, който ще да е първият от нашите посветители. Шрифтът на настоящия жертвеник е в същия стил, както ефебският списък, т. е. той е от същата епоха. Понеже жертвеникът е посветен на Херакъл, и то наречен с епитета καλλιγυχο — «който спечелва хубава победа», той е бил поставен било във връзка със заниманията на посветителите на палестрата като ефеби, било малко по-късно по повод на някакви състезания.

10. Варна. Намерен през 1976 г. в един двор в кв. Янко Михайлов. Музея — Варна.

Долна лява част от мраморна плоча, чиято горна част е била украсена с релеф, изобразяващ — както се съди от надписа — тракийския Херос, в. 0,20, ш. 0,20, д. 0,06, в. б. 0,014—0,016 м, някои по малки: р. 2 о, ω, с, р. 3 о.

Ἡρώα Παχὴ —
Μητρόδωρος Ἑλλ[ηγος]
καὶ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ —
εἰς τὰ ἴδια χ[αριστή]-
ριον.

«[Изображение на] Херос Пакд- - (поставиха) Метродор, син на Хелен, синовете му и - - - в собствения си имот като оброк».

В този оброчен релеф от римската епоха Херос носи епитет — запазен отчасти, — който се среща за пръв път. На израза εἰς τὰ ἴδια отговаря ἔδρυσεν εἰς ἴδιον τόπον IGBulg. IV 2243 (до с. Илинденци на р. Струма), което по-често се предава с дателен падеж, напр. ἐν [τό]πῳ ἰδίῳ III 1, 1421 (с. Горни Воден, Асеновградско).

11. Варна. В хипокауста на едно от помещенията на големите римски терми бе намерен фрагмент, употребен заедно с други гладки или оранаментирани плочи за облицовка на стените. Той бе издаден от М. Мирчев в настоящите «Известия», VI (XXI), 1970, 162 п. 7, обр. 7 (фото), със следното четене: — — — ε Χρυσεοχ[ειρο] — — — | — — — Ἀντων[ιανός] — — —. Наскоро обаче бе открита още една част, счупена на две, която допълва вдясно плочата. Инв. II 4899 и 5435. Съединени фрегментите представят:

Долна дясна част от мраморна плоча, счупена на три, украсена с релеф, който е представлявал извита змия, и рамкирана вдясно с пиластър, в. 0,56, ш. 0,35, д. 0,03, в. б. 0,027 м., омикрон по-малък. Надписът под релефа:

[Ἀσκληπιέ χρυσ]εοχαῖτα
— — — — — ιανός υαsat

Посвещението е направено с обръщение (в звателен падеж) към «златокосия Асклепий». Допълнението [Ἀσκληπι]έ е въз основа на релефа, който представлява свещеното на този бог животно, змията. Епитетът χρυσεοχαῖτης се среща под тази форма за пръв път тук и е равен на χρυσοχαῖτης, поетически -χαῖτα, за Аполон у Пиндар (Pyth. 2, 16) и у лирика от II в. пр. н. е. Лимений (4, под дорийската форма -χαῖτας), но също и за Ерос в късните Анакреоновы подражания (Anacreontea, 41, 12). Композицията има паралели в доста многобройните епитети на χρυσεο-, напр. χρυσεο-κόμης и χρυσο-κόμης, като по-често срещаните форми са с χρυσο-. По-обикновената дума обаче за «златокос» е споменатата χρυσεο-κόμης χρυσο-, епитет на редица божества, най-вече на Аполон (у Тиртей,

Бакхилид, Пиндар, Еврипид, Аристофан), но също и на Дионис (веднъж у Хезиод) или на Ерос (у Анакреон и Еврипид), а за Аполон се среща и χρυσόπλοκος «златокъдър» (в Омировия химн към Аполон, 205, и у лирика от V—IV в. пр. н. е. Тимотей, Persae, 138).²⁸ Асклепий обаче никога не носи тези епитети или какъвто и да е друг с χρυσ(ε)ο-. В нашия надпис на пръв поглед той изненадва, тъй като обикновено се обръщат към неговото милосърдие, а не правят комплимент на красотата му. Ако вземем пред вид само паметниците от Одесос, то от пет посвещения на този бог, Хигия и Телесфор в трите са наречени «милостиви» (ἱλεωφ), IG Bulg. I² 76, 76 bis, 266 bis; да не говорим за епитета му σωτήρ («спасител»), който обаче се употребява и за други здравеносни и спасяващи изобщо живота божества.²⁹ Тук причината за χρυσεοχαίτης трябва да се види във връзката на Асклепий с Аполон: известно е, че той минавал за син на стария здравеносен бог Аполон, измествайки баща си от тази сфера.³⁰

Допълнението на името на посветителя от Мирчев [Ἀντωνίου] γιανός е допустимо, тъй като това име е доста срещано, но това не е единствената възможност.

12. Варна. Намерен в кв. Трошево, вж. п. 8. Музея — Варна, инв. II 5015.

Долна част от мраморна плоча, отчупена също вляво и вдясно, в. 0,59, ш. 0,74, д. 0,16, в. б. 0,023 м.

— — — A, ut atrociorum criminum R — —
— — — vantur, admonendus non es. vacat

Смисълът на текста, който споменава за «по-страхотни престъпления», е неясен, тъй като и глаголът admoneo може да се преведе двояко: admonendus non es «не трябва да бъдеш предупреден, да ти се припомня» и «не трябва да бъдеш наказан». Финално-консекутивното изречение зависи от предходния текст, с който именно се свързва и admonendus non es. Крайната буква R не може да се свърже в една форма с -vantur, напр. [re]sol]vantur, тъй като ще липсва подлогът. Възможни, но несигурни допълнения биха били: ut atrociorum criminum r[---damna dissol]vantur или ut atrociorum criminum r[ei---absol]vantur.

Надписът принадлежи на II—III в. от н. е.

13. Варна. Фрагменти, намерени при разкопките на римската баня на ул. 8 ноември заедно с надписите, изброени при п. 2. Въпреки че са незначителни, ние ги публикуваме за пълнота.

а) Отвсякъде отчупен фрагмент от мраморна плоча, в. 0,09, ш. 0,10, д. 0,03, в. б. 0,02—0,03 м.

— — — α]ρχι[ε[ρ[ε — — —]
— — — σου — — —
— — — ω — — —
— — — — — — — — —

²⁸ Вж. епитетите с χρυσ(ε)ο- у Liddell-Scott-Jones. Greek-English Lexicon, s. vv., и C. F. H. Bruchmann. Epitheta deorum quae apud poetas Graecos leguntur, Suppl. I ad Roscher. Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie. Leipzig, 1893, 35 (за Аполон) и пр.

²⁹ Вж. Thraemer. Roscher, Ausführl. Lex. d. gr. u. röm. Myth., I, 1884—86, с. 627, s. Asklepios; Pietschmann. RE. II, 1896, с. 1667—1680, s. Asklepios; C. F. H. Bruchmann. Op. cit., 51—53, s. Ἀσκληπιός.

³⁰ Срв. M. P. Nilsson, Gesch. der griech. Religion, I², 1955, 539.

Р. 2: в края долен ляв ъгъл от Σ или Δ, р. 3: пред Ω горно ъгълче от Α, Λ или Δ, а след Ω горна част от вертикална хаста.

б) Фрагмент от лява част от рамкирана мраморна плоча, в. 0,12, ш. 0,145, д. 0,05, в. б. 0,025 м.

— — — — —
 — — — — — λα
 — — — — — τιαι
 — — — — — λει vel δει
 — — — — —

Р. 2: в началото запазена долна част от вертикална хаста, след това долна част от вертикална хаста, като буквата е вероятно Τ, както може да се съди по разстоянието между предходната хаста и следващото Ι. Р. 3: в началото горна хоризонтална хаста от Ε, Σ или подобна буква, след която горна част от Λ или Δ, но не и от Α, понеже средната хаста трябваше да бъде запазена.

Не може да се каже дали този и следващият фрагмент принадлежат към един и същ надпис.

с) Долен ляв ъгъл от рамкирана мраморна плоча, в. 0,12, ш. 0,15, д. 0,05, в. б. 0,025 м, омикрон по-малък.

— — — — —
 τοις — — — — —

д) Малък фрагмент от мраморна плоча, отвсякъде отчупен.

— — — — —
 — — — — Ια — — — —
 — — — — εθ — — — —
 — — — — —

Р. 1: долна част от вертикална хаста. Р. 2: пред Ε се вижда част от горна хоризонтална хаста.

е) Отвсякъде отчупен фрагмент от мраморна плоча, в. 0,08, ш. 0,12, д. 0,025, в. б. 0,04, омикрон 0,035 м.

— — — — —
 — — — — — δος — — — —
 — — — — —

ф) Фрагмент от лява част от рамкирана мраморна плоча, в. 0,18, ш. 0,18, д. 0,09, в. б. 0,04 м.

— — — — —
 — — — — — προη vel ε — — — —
 — — — — — γχα — — — — —
 — — — — — πτι — — — — —

Р. 2: буквите ηχ са лигирани. Р. 3: след Τ долна част от вертикална хаста.

14. Варна. При повторна ревизия на почетния декрет IG Bulg. I² 42 bis, който е много силно заличен и повреден, можах да направя едно

уточняване. В р. 3 комплексът — *καπαίο* — трябва да се чете и допълни [*Καλ*]λατ[α]γόν], т. е. почетеното лице е от гр. Калатис (Мангалия). Това е принос към връзките между тези две черноморски колонии. Освен това една печатна грешка: в р. 2 вместо [*ἐπαίν*]ῆσαι да се чете [*ἐπαίν*]έσαι.

ПАМЕТНИЦИ ОТ ДЕВНЯ — МАРЦИАНОПОЛ

15. *Девня*. Намерен на магистралата «Хемус», сега в музея — Варна.

Дясната част от варовиков архитрав, вдясно също отчупен, в. 0,57, дъл. 0,15, деб. 0,85, в. б. 0,035 м.

Non vidi: надписа издавам по снимката, която ми предостави М. Лазаров.

[Ἀγαθῇ τύχη.

- 2 [Ἐπερ τῆς τοῦ αὐτοκράτορος καίσαρος Τ(ίτου) Αἰλ(ίου) Ἀδριανοῦ Ἀντωνίου] σεβ(αστοῦ) εὐσεβ(οῦς) καὶ Μ(άρκου) Αὐρηλίου Οὐήρου καίσαρ-
- 3 [ος καὶ Λ(ουκίου) Αὐρηλίου Κομμόδου καὶ Φαυστίνης σεβ(αστῆς) νίκη vel sim. καὶ αἰωνίου] διαμονῆς, ἡγεμονεύοντος Λ(ουκίου) Πουλλαίου]-
- 4 [ου πρεσβ(ευτοῦ) σεβ(αστοῦ) ἀντιστρατήγου, ἡ Μαρκιανοπολιτῶν πόλις κατε- σκεύα]σεν ἐπὶ συναρχίας Πο(πλίου) Αἰλίου Αὐλοπορε[ος].

Архитравът, лишен от всякакъв декоративен елемент, е от някаква сграда, не особено голяма и импозантна, издигната по времето на Антонин Пий. Със сигурност в надписа са стояли имената на императора и на цезаря, по-късно император, Марк Аврелий. Дължината на р. 1 изисква в р. 2 да се допълнят имената на втория цезар Луций Вер и на Фаустина Младата, съпруга на Марк Аврелий. В р. 3 обаче няма достатъчно място да се допълни цялото име на управителя на провинция Тракия през 161 г., в която по това време се е намирал Марцианопол, L(ucius) Pullaienus Gargilius Antiquus,³¹ срв. IGBulg. II n. n. 606 и 609 (Nicopolis ad Istrum), където той е наречен Γαργίλιος Ἀντεῖκος. — Р. 4. Възможно е и допълнението [ἐκτι]σεν..

16. *Девня*. Намерена на ул. X, № 14. Музея — Варна, инв. Д 20.

Дясна част, счупена на две, от мраморна плоча, в. 0,37, ш. 0,23, д. 0,04, в. б. ред 1: 0,04, р. 2 сл.: 0,03—0,033 м. Редовете са очертани с лек реглаж.

[Ἀγαθῇ τύχη.

- 2 [Ἐπερ τῆς τῶν μεγίστων καὶ θειοτάτων αὐτοκρατόρων καίσαρων Μ(άρκου) Αὐρηλίου
- 3 [Ἀντωνίου καὶ Λ(ουκίου) Αὐρηλίου Οὐήρου σεβαστῶν Γερμανικῶν] Σαρματικ[ῶν]
- 4 [καὶ Φαυστείνης σεβ(αστῆς) τύχης καὶ νίκης καὶ αἰωνίου διαμονῆς vel sim.] καὶ τοῦ σύν[αν]-
- 5 [τος αὐτῶν οἴκου ἱερᾶς τε συνκλήτου καὶ δήμου Ῥωμαίων καὶ ἱερῶν στρατε[υ]-
- 6 [μάτων — ca 12—14 litt. — καὶ ὑπερ τοῦ λαμπροτάτου ἡγεμό]νος Κλαυδίου]
- 7 [Μαρτιάλου πρεσβ(ευτοῦ) σεβ(αστῶν) ἀντιστρατήγου καὶ τοῦ κρατίστου ἐπι- τρόπου τ[ῶν]
- 8 (σεβ(αστῶν) — — — — — ἡ vel τῆς Μαρκι]ανοπολει[τῶν]
- 9 [πόλις vel πόλεως — — — — —]

³¹ За него вж. A. Stein. Die römische Reichsbeamte der Provinz Thracia. Sarajevo, 1920, 24—27; Prosopographia imperii Romani², IV, 16 сл., n. 79.

за датирание по първия архонт, ἐπὶ συναρχίας Σέξτο[υ—], тъй като тази формула стои на края, след името на лицето или на града, които издигат паметника.

18. *Девня*. Намерен при строежа на новата поликлиника. Музея — Варна, инв. II 4998.

Лява част от варовикова плоча, горе и вдясно отчупена, в. 0,31, ш. 0,49, д. 0,10, в. б. ред. 1: 0,08—0,092—0,10, р. 2.: 0,07—0,08 м.

Μαρκία[υδς— — — ?]
vir c(larissimus) T— —

Надписът е странно съчетание: първият ред е редактиран на гръцки, а вторият на латински. Разположението на текста е такова, че не прилича на билингва в обикновения смисъл на думата. В р. 1 трябва да се види собствено име, а не името на Марцианопол, тъй като в такъв случай трябваше да има член ἡ. Титулатурата в р. 2 се отнася следователно към лицето в р. 1 Състоянието на текста не ни дава данни да разберем характера на надписа, но ако той е бил почетен, може да е бил редактиран и във вин. п.: Μαρκία[υδν— — —] vir(um) c(larissimum).

Надписът е грубо издялан и стилът му сочи към средата и втората половина на III в. от н. е. Титулатурата vir clarissimus показва, че Марциан е бил от сенатското съсловие и провинциален управител на Долна Мизия. Той не може да бъде идентичен с Марциан, генерал на Галиен, участвувал активно във висшето командване по време на войната срещу готите на Балканите през 267—268 г. и почетен със статуя в Пловдив като негов «благодетел и спасител», тъй като е бил от коннишкото съсловие: това показва неговата титла в надписа διασημότατος «vir perfectissimus». Тази титла и други съображения дадоха основание на Б. Геров да види в него с право провинциален управител на една от двете Мизии.³⁴ Известно е, че Галиен изключва сенаторите от участие в командването на войската и от управлението на провинциите, като поверява тези постове на лица от коннишкото съсловие, и то добили този ранг отскоро, но въпреки това и след Галиеновия едикт, макар и рядко, се срещат случаи, когато провинциални управители са сенатори.³⁵ Така че Марциан от новия марцианополски надпис би могъл да бъде легат и малко преди, и след Галиен.

19. *Девня*. Намерени през 1975 г. Музея — Варна, 5825.

Три фрагмента от лицева страна на варовиков саркофаг: фр. а) в. 0,15, ш. 0,18; фр. б) в. 0,55, ш. 0,28; фр. с) в. 0,71, ш. 0,47, д. 0,12, в. б. 0,055 м. Горе и долу профил, на третия фрагмент вдясно лале. Първият и вторият фрагмент се свързват.

— — — — — II . . . ΓΕ . . . ΤΑΛΗ
— — — — — εἰ δέ τις ἀ[νολίξ]ει τὴν
[σορὸν, δώσ]ει ταμί[ειψ] (δηνάρια) — κ]αὶ πόλει
[(δηνάρια) —] χαί[ρετα]! . vacat

Ред 1 е съдържал имената на починалия, но текстът не се поддава

³⁴ Б. Геров. Годишник на музеите в Пловдив. IV, 1965, 23—39; Athenaeum, XVIII, 1965, 333—354 («La carriera militare di Marciano, generale di Gallieno»).

³⁵ Вж. А. Stein. Die Legaten von Moesien, 107, със заб. 3 (у Stein печатна грешка «4»); със сигурност сенатор е бил провинциалният управител с дамирано име между 270 и 275 г. в надписа CIL, III, 14460 (Русенско), който е означен като leg. Aug. pr. pr.

на възстановяване. Следва забраната: «ако някой отвори саркофага, ще даде на императорския фиск . . . денарии и на градската каса. . . денарии. Здравейте». Думата денарии е била предадена със сиглата *. На края на р. 4 се вижда горна част от права хаста: този остатък е доста голям, за да бъде сериф от буквата Е (т. е. $\chi\alpha\iota[\rho\epsilon\tau]\epsilon$). Формулата $\chi\alpha\iota[\rho\epsilon\tau\alpha]$: трябва да се чете $\chi\alpha\iota\rho\epsilon\tau\epsilon$. Допуснахме този начин на писане, α вм. ϵ , който е нещо обикновено през тази епоха (II—III в. от н. е.), поради малкото място, иначе остатъкът от правата хаста на края подканва за допълване $\chi\alpha\iota[\rho\epsilon\tau\epsilon]$, $\pi\alpha\rho\omicron\delta\iota\tau\alpha$.

20. *Девня*. Намерен в амфитеатъра. Музея — Варна, инв. II 4997. Фрагмент от лицевата страна на варовиков саркофаг, в. 0,31, ш. 0,48, д. 0,17, в. б. 0,055 м.

(δηνάρια) μύρια ΔΙΩ.
[χαῖρε, παροδ]ίτα.

Над А в $\mu\omicron\rho\acute{\iota}\alpha$ се вижда долна част от О от предходния ред. Тази част от надписа е съдържала предупреждението към този, който обсеби или повреди саркофага, че ще бъде наказан с глоба, в случая 10 000 денарии (думата $\delta\eta\upsilon\acute{\alpha}\rho\acute{\iota}\alpha$ е отбелязана със сиглата *) — една огромна на пръв поглед сума, но всъщност не толкова голяма, като се има предвид обезценяването на парите, започнало след управлението на Северите през III в. За подобни формули срв. напр. предходния п. 19 и IGBulg. I² 134, 214, 216, 218, 303, 346, 348, 349, II 687, III 1, 992—998, 1007, 1018, 1536 и пр. Някоя формула обаче не подхожда на края; една несигурна възможност е $\delta\iota' \omega[y—]$ «с които (пари)», т. е. глобата да се използва за нещо посочено конкретно от собственика на саркофага. Разчитането $\mu\omicron\rho\acute{\iota}\alpha\delta\iota\omega-$ не ни изглежда възможно, пък и паралели липсват.

21. *Девня*. Намерена вътре в стария град до южната крепостна стена. Музея — Варна.

Долна лява част, счупена на две, от рамкирана мраморна плоча, в. 0,53, ш. 0,51, д. 0,13, в. б. 0,02 — 0,03 м.

На тази надгробна епиграма от края на II — първата половина на III в. от н. е. тук давам предварително издание, тъй като тя изисква продължително проучване. (виж текста на стр. 159).

Л и г а т у р и: р. 1 ωу, 2 ує (два пъти), 3 ує, 5 ъє, 6 ъє, ωу, 7 уη, 8 уη, 9 ує.

Р. 1. След $\beta\acute{\alpha}\lambda\lambda\omega\upsilon$ правата хаста е по-близо до $\mathbf{N}$ отколкото до $\mathbf{E}$, следователно $\mathbf{\Gamma}$, а не $\mathbf{T}$, вероятно частицата $\gamma\epsilon$. След комплекса $\gamma\epsilon$ долна лява част от наклонена хаста от $\mathbf{\Delta}$ или $\mathbf{\blacktriangle}$, след което място за една буква и долна част от отвесна хаста. По-нататък четенето е или $-\alpha$ (край на предходната дума) $\acute{\alpha}\nu\tau\alpha$ или $\acute{\alpha}\pi\alpha\nu\tau\alpha$. С крайното $\mathbf{E}$ е започвала нова дума.

2. С $\acute{\alpha}\lambda\lambda\omega\upsilon$ завършва изречение или част от сложно изречение. $\Delta\eta\rho\delta\upsilon$ $\xi\mu\upsilon\upsilon\epsilon$ «дълго време оставаше». $\Theta\epsilon\omega$ - може да бъде дат. п. $\theta\epsilon\phi$ от $\theta\epsilon\acute{o}\varsigma$ (срв. $\theta\epsilon\omicron[\acute{\iota}]$ р. 7), но е по-скоро начало на друга дума, по всичко изглежда от $\theta\epsilon\acute{o}\rho\alpha\iota$ «гледам»: $\theta\epsilon\acute{o}\omega\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ или $-\upsilon\eta$.

3. -εξ е по-скоро край на дума от предходния ред, отколкото предполагагът ἐς към κοῦρου «младеж». — Πρὶν γάρ μιν εἶ-. Една възможност за допълване на края е ἐσ[σεῖσθαι].

4. *εἰκοστ-* е форма от *εἰκοστός* «двайсети», с което се означават най-вероятно годините на починалия. Следващият комплекс обаче създава

ΒΑΛΛΩΝΓΕ, /// ΔΠΑΝΤΑΕ —
 ΑΛΛΟΥΔΗΡΩΝΕΜΙΜΝΕΦΕΩ —
 ΕΣΚΟΥΡΟΝΠΡΙΝΓΑΡΜΙΝΕΣ —
 ΕΙΚΟΣΤ. . ΝΑΤΩΛΩΕΤ —
 5 ΗΡΩΣΑ. (.) ΟΥΣΟΙΓΕΜΕΛΕΙΚΛ vel α —
 ΟΥΚΕΤΙΟ. ΜΕΛΕΔΩΝΟΣΟ —
 ΑΥΤΟΙΣΕΑΝΗΡΕΙΨΑΝΤΟΘΕΟ —
 ΠΑΝΤΕΦΥΓΙΘΡΗΝΟΥΣΟΔΥΡ vel Ν —
 ΤΥΜΒΟΝΕΦΕΣΣΑΜΕΝΟΣΤΗΛΕ —
 10 ΑΥΧΕΝΟΣ ΔΚΡΟΤΑΤΟΙΟΜΕΤ —

vacat

трудности: ако в -ατω трябва да се види [ε]νάτω (εἰκοστ[ῶ ε]νάτω «29»), λω остава необяснимо, тъй като не може да се свърже със следващото ετ- в една дума.

5. ἥρως означава хероизирания мъртвец. След него или α[ὐτ]ούς?, след което αἷ γε μέλει «грижа му е, грижи се», или, ако се има пред вид се в р. 7: ο[ὐτ]οῦ? σοί γε μέλει.

6. οὐκέτι ο[ὐ?] или ο[ί] μελεδῶνος: ο[ὐ] или ο[ί] «негов», а не отрицанието ο[ὐ], което тук би било излишно? μελεδῶν «грижа, печал».

7. αὐτοί σε ἀνῆρείψαντο θεο[ί] «самите богове те отнесоха», което има паралел в «Илиада», XX, 234: τὸν καὶ ἀνῆρείψαντο θεοί «когото (Ганимед) боговете отнесоха (при Зевс)». Четенето αὐτοῖς, ἐὰν ἠρείψαντο θεο[ί] «ако боговете разрушеха» няма смисъл.

8. Комплексът ΦΥΓΙ създава трудности: двете прави части са най-вероятно Η, при която каменоделецът е забравил да издълбае свързващата ги хоризонтална хаста, т. е. φυγή «бягство» или φύγη, конюнктив на аориста на φεύγω. В такъв случай πᾶν τε φύγη? Грешката във ΦΥΓΙ, поради която не може да се каже как точно трябва да се допълни и чете краят, затруднява и разделянето на началото на реда; защото съществува възможността, колкото и малка да е тя, ε да бъде аугмент към φυγ-: ἔφυγ(ε)? Но по-скоро е πᾶν τε φυγ-, отколкото πᾶν τ' ἔφυγ- или παντ' ἔφυγ-. Следващият текст е най-вероятно θρήγους ὀδυρ[μούς τε] «сълзи и вайкания», срв. същия израз напр. у Платон, Държавата, 398 d, но е възможно и θρήγους ὀδύν[ας τε] «сълзи и скърби», както напр. следният подобен израз в Одисея, I, 242: ὀδύνας τε γόους τε κάλλιπεν.

9. τύμβον ἐφεσσάμενος: τύμβον «гроб», вин. п., изглежда, че принадлежи по-скоро към предходния текст, а ἐφεστάμενος «седнал на, при, до», причастие от ἐφέζομαι, който глагол се свързва с безпредложен дат. п., с εἰς и вин. п. или с безпредложен вин. п. към следващия. В τῇλε може да се види τῇλε «далеч» — било наречие, било предлог, — но може да бъде и първа част от сложна дума с това наречие и начало на дума от друг корен и да се раздели на τῇ λε-.

10. *αὐχένος ἀκρότατοιο* е ясно като четене, род. п. от *αὐχὴν ἀκρότατος*, но с неясен смисъл. *Αὐχὴν* означава като част на тялото «шия», но се употребява и преносно като «провлак», проток, дефиле»: «на най-горната, на най-високата или на крайната част, на края на *αὐχὴν*».

22. *Девня*. В настоящите «Известия», VI (XXI), 1970, 165 сл. п. п. 11 и 12, обр. 11 и 12 (фото), М. Мирчев публикува поотделно два фрагмента от варовикова плоча, които всъщност се свързват. Музея — Варна,

Долна дясна част, счупена на две, от варовикова плоча, в. 0,34, ш. 0,13—0,19, д. 0,09, в. б. 0,025 м. Горѐ е запазен долният десен ъгъл от нишата, в която е била поставена подвижна оброчна плоча, сега загубена

[Ἀγαθῇ τύ]χη.

[ὁ δεῖνα Α]υλου-

— — — — — νδ.

[ὕπερ ἑαυτο]ῦ

5 [εὐχαριστ]ήριον

[ἀνέθηκ]ε.

Р. 2. Бащиното име на посветителя е тракийско с първа част *Αυλου-*, с каквато са образувани множество широко разпространени тракийски имена (напр. *Αυλου-ζεις*, *-πορις*, *-τραλις* и пр.). В р. 3 е стояло името на божеството (Тракийския конник?), придружено с епитет, от който са запазени само буквите *νδ*.

23. *Девня*. Намерен в извора «Суютлията». Музея — Варна, инв. Д 7.

Фрагмент от варовикова плоча, отчупен отвсякъде, в. 0,16, ш. 0,20, д. 0,07, в. б. 0,035 м.

— — — — —
— — — — — ius Α — — — — —
— — — — — et Aur. — — — — —
— — — — — et Ulp. — — — — —
— — — — —

Думите са разделени с малки ъгълчета. В р. 3 след V каменоделецът е започнал да дълбае E, обаче след като е написал горната черта, е издълбал L (средна черта за E няма), следователно форма от Ulp(ius), а не от Ver(us).

ПАМЕТНИЦИ ОТ ВАРНЕНСКИ ОКРЪГ

24. Намерен в с. *Черковна*. Музея — Варна, инв. II 5762.

Мраморна плочка, счупена на две, с плосък релеф на Тракийския конник, в. 0,18, ш. 0,125, д. 0,018, в. б. 0,06—0,08 м.

Над релефа:

Θεῷ Ἀπόλλωνι

Под релефа:

Ἡρακλείδῃ Ἀλεξάνδρου
χαριστήριον (sic).

«На бога Аполон, Хераклид син на Александър, направи благодарствен дар».

Паметникът е от края на II в., първата половина на III в. от н. е.

25. Намерен в гр. *Вълчи дол* през 1971 г. Музея — Варна, инв. II 4926.

Варовиков блок, горе и главно в левия горен ъгъл очукан, в. 0,65, ш. 0,52, д. 0,28, в. б. 0,04, ε и σ 0,02 м. Груб релеф, който представя в средата жертвеник с горящ огън, вляво женска фигура в дълга дреха с ръкави и колан, с престилка (?), а вдясно мъжка фигура в дясната ръка с рога на изобилието, която надписът означава като Хермес.

[Κά]πηλος(?) Ἰγγένο[υα]

[τὸ]ν Ἑρεμῆν.

«Бакалката (?) Ингенуа» (постави изображение на) Хермес.

Началото на надписа не е много сигурно: //H•ΛΩ//: след счупено място за две букви се вижда долната част на вертикална хаста и H, между нея и Λ дупка в камъка, след Λ долна част на кръгла буква с връхче отдолу, която обаче не е затворена отгоре за O; да се вземе обаче за долна част от ω би било нелогично, понеже нито прилича на ω, нито пък това дава смисъл. После следва повредено място за две букви, но камъкът е толкова груб, че тази повреда би могла да съществува преди изработката и каменоделецът да я е прескочил и написал след нея буквата Σ (сигма). Понеже релефът представя женска фигура, която няма атрибути на богиня, и Хермес, то трябва да тълкуваме сцената като посветителка и Хермес. Ето защо най-вероятно е тук да стои думата κάπηλος «бакалин, кръчмар», която е и от женски род «бакалка, кръчмарка», което води и до допълването на собственото име в ж. р., латинското *Ingenua*. Този дребен търговски занаят обяснява защо е направено посвещението на Хермес. Самото име пък на Хермес е в народна форма с едно вмъкнато («анактично») ε, Ἑρεμῆς.³⁶ И тук каменоделецът не е проявил голяма сръчност: след ε е издълбал един кръг, в който е вписал буквата Ρ. — III в. от н. е.

26. *С. Дюлино*. В настоящите «Известия», VII (XXII), 1971, 155 сл., п. 3, обр. 3 (фото), М. Мирчев публикува една оброчна плочка с релеф на Дионис и Херакъл и с надпис, на който той даде следното четене:

Τῷ δῖος Ἑρακλῆι πατρὶ κτίστη δὲ Περὶνθου
Ἰουλιανὸς Περσηϊάδῃ αὐτῷ ἄγαλμα ἀνέθηκε.

Преводът на Мирчев е: «Аз, Юлиан, син на Персейад, посветих този образ на божествения Херакъл, бащата и основателя на Перинт». В коментара си издателят смята, че в тази епиграма са допуснати много езикови и граматични грешки: δῖος «божествен, светъл» било вм. δῖφ (τῷ δῖφ Ἑρακλῆι); Ἑρακλῆι вм. Ἑρακλεῖ; πατρὶ вм. πατρί; Περσηϊάδῃ, собствено име, вм. Περσηϊάδου; αὐτῷ вм. τῷ (мн. ч.), член към ἄγαλμα (ед. ч.). От всичко това само казаното за πατρὶ = πατρί. е вярно. Δῖος е всъщност род. п. от Ζεὺς. Ἑρακλῆι е епическа и йонийска форма. Περσηϊάδῃ не е собствено име (в случая на бащата на Юлиан) в род. п. (каквато може да бъде, но тук не е), каквото са напр. аналогичните образувания Ἑρακλείδης или Ἀπολλωνιάδης, а означава митологическите потомци на Персей³⁷ и затова се отнася към Ἑρακλῆι и е в дат. п. Аз не можах да видя плочката, но ми се струва, че

³⁶ G. Mihailov. La langue des inscriptions grecques en Bulgarie. 1943, 54.

³⁷ Вж. P a p e, Wb. der gr. Eigennamen, s. v.

на снимката под следващото А каменоделецът е добавил допълнително една малка йота, *Περσηϊάδης*; но и без тази йота формата е сигурна. Следващият текст трябва да се чете *τᾶγαλμ*³⁸, т. е. кразис на *τὸ ἄγαλμα* и елидиране на крайното α пред *ἀνέθηκα*. Преводът следователно е следният: «Аз, Юлиан, поставих това изображение (като оброк) на Зевсовия син бащата Херакъл и основател на Перинт, потомък на Персей», а текстът,

Τῷ Διὸς Ἡρακλῆι πατρὶ κατίστῃ Περὶνθου
Ἰουλιανὸς Περσηϊάδῃ τᾶγαλμ³⁸ ἀνέθηκα.

Защо Херакъл носи патронима *Περσηϊάδης*, мисля, че трябва да се обясни със следното. Според митологията Персей, син на Зевс и Даная, царувал над Аргос и след това над Тиринт и построил стените на Микена (или пък я основал). Той е родоначалник на царския род на Персеидите: синовете му били Електрюон, Стенел, Алкей и др. Електрюон, който го наследил в царската власт, имал дъщеря Алкмена, която дал за жена на Амфитрюон, син на брат му Алкей. Понеже Амфитрюон случайно убил Електрюон, чичо му Стенел станал цар и изгонил Амфитрюон от царството и той отишъл в Тива. Там Алкмена родила от Зевс (който ѝ се явил под образа на Амфитрюон) Херакъл. По-късно обаче в областта Аργοлида (в Микена) станал цар не Херакъл, но Стенеловият син Евристей («Илиада», XIX, 95—133): известни са неприятностите, които Херакъл имал с Евристей («подвизите на Херакъл»). Тази версия на мита, която е най-известната (съществуват и други версии), прави от Херакъл «Персеид». Срв. Аполодор, 2, 4, 5—6.

Известно е, че Херакъл минавал за основател на Перинт на Мраморно море и поради това този град получил и името Хераклея (откъдето днешното Ерегли). Но защо Юлиан споменава тези учени митологически подробности? Вероятно е произхождал от Перинт.

Макар че на релефа е изобразен и Дионис, той не се споменава в епиграмата. Обаче представянето на Дионис и Херакъл заедно е известно: такива са напр. релефите от Сухиндол и Пловдив, които споменава Мирчев. Свързването на двете лица трябва да се обясни с общия им тивански произход: и Дионис е роден в Тива от Зевс и Семела.

27. Намерен в с. *Манастир*, отстоящо на 7 км източно от Провадия. Сега в музея в Провадия.

Варовиков блок, вероятно част от постройка, в. 0,15, дъл. 1,25, деб. 0,80, в. б. 0,04—0,05 м, омикрон по-малък.

На тясната дълга страна:

Θεῷ Αὐλαρχηγῷ ἀνέθηκεν Μαρτιάλης ἱερεὺς
καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς καὶ οἱ λυποὶ (*sic*) θεασῖται (*sic*).

«На Аулархенския бог постави(ха) жрецът Марциал, останалите (му) родственици и останалите тиазити».

Αὐλαρχηγος или *Αὐλαρχηγος* е епитет на Аполон и на Тракийския конник: известна е асимилацията на двете божества в тракийската религия. От областта на Провадия — Девня са известни още три паметника с този епитет: 1) олтар без релеф: *θεῷ Ἀπόλλωνί (sic) Αὐλαρχηγῷ* IG Bulg. II, 801 и 2) плоча без релеф: *θεῷ Ἀπόλλωνι Αὐλαρχηγῷ* 802 (Девня), 3) плоча, на която релефът е загубен: *θεῷ Ἀπόλλωνι Αὐλαρχηγῷ* 841 (с. Щипско).

³⁸ IG Bulg. II 697 и Л. Ботушарова. ГНМП, IV, 1960, 94, обр. 2.

Останалите надписи са от други части на Тракия: паметници с релеф на Тракийския конник: 4) θεῷ Αὐλαρχ[η]νῳ I² 353 (с. Св. Влас, Несебърско), 5) θεῷ ἐπηκόῳ Αὐ]λαρχη]νῳ III 2, 1838 (Карнобатско), 6) θεῷ Αὐλαρχη]νῳ 1622, 7) θεῷ ἐπηκόῳ μεγίστῳ Αὐλαρχη]νῳ 1597 (Ст. Загора) и най-после 8) релеф на Аполон и Артемида: —Αὐλαρχη]νον — IV 2143 (с. Байкалско, Радомирско).

Марциал е бил жрец на религиозно сдружение, тиаз, *θίαστος*, което е почитало споменатото божество. В тиаза са участвували всички негови родственици, *συγγενεῖς* (думата означава изобщо «роднини», а не пряко «бащи и деца») и други лица, означени тук като «останалите тиазити» (в надписа писано *θεασῖται* вм. *θι-*). Родствениците са се чувствували силно свързани по кръв, като образуващи едно цяло, *συγγένεια*, която е посвещавала паметници, напр. оброчна плочка на Тракийския конник с надпис *ἡ συγγένεια ἐκκ (sic) τῶν εἰδίῳ[ν] εἰχαρισ[τή]σα[σα]* IG Bulg. III 1, 959 (Пловдив), мраморен капител, подарен от такава *συγγένεια*, с надпис: *συγγένει[α] Θιουλπῶν* 1104 (свещилището при с. Баткун, Пазарджишко).³⁹ — Паметникът принадлежи на първата половина на III в. от н. е.

28. Намерена в гр. *Провадия*. Сега в музея в Провадия.

Долен десен ъгъл от мраморна плоча с релеф, от който почти нищо не е останало: може би на запазеното парче се касае за долна част на жезъл на божество; в. 0,07, ш. 0,065, д. 0,02, в. б. 0,012 м.

Под релефа: [— — — — *ἀγέθη]κε*.

29. В музея в Провадия се намира част от счупен на две керамичен капак (с дръжка) на голяма делва, със зигзаговиден орнамент, диам. 0,52, деб. 0,04, в. б. 0,03—0,04, с надпис:

Εὐτύχιος

Съдът е късноантичен или по-скоро средновековен.

MONUMENTS ANTIQUES DE VARNA ET DE SA RÉGION

Georgi Mihailov

Résumé

L'auteur publie un certain nombre de nouveaux monuments épigraphiques et propose la correction de quelques textes déjà publiés.

Monuments de Varna—Odessa

1. Fragment d'une lettre du gouverneur de la Mésie Inférieure de 160 (probablement de 159—160) L. Iulius Statilius Severus.

2. Fragment du texte latin tarife de Dioclétien: il s'agit de la partie I, 13—

³⁹ Трябва да се прави разлика между обикновената *συγγένεια*, колектива на роднините, и особения случай в карийския град Mylasa (свещилището на бога Sinuri), където се касае за поделение от филата, вж. за това J. et L. Robert. Bull. ép., 1948, 196 n. 216.

19 d'après l'édition de M a r t a G i a c c h e r o, Edictum Diocletiani et Collegarum etc., Genova, 1974 (p. 136).

3. Stèle funéraire du Ve—IVe s. av. n. ère. Nom de femme nouveau Εἰφίς. Discussion sur les noms en Εἰφ- Ἰφ-.

4. Stèle funéraire de l'époque romaine, IIe s. de n. ère. Nom thrace féminin nouveau Ζουμαμα, explication.

5. Stèle funéraire de l'époque romaine, IIe—IIIe s. de n. ère. Noms thraces nouveaux, féminin Ζουκαιβλωσι et masculin Σκωρισεισο, explication de ces noms.

6. Stèle funéraire du IIIe s. de n. ère. L. 4, ἐχάρατο doit être corrigé, probablement en ἐχαρ(ᾶξ) | ατο; cependant cette correction n'est pas tout-à-fait satisfaisante.

7. Stèle funéraire de la première moitié du IIIe s., après 212.—L. 6—7. Pour Μευαςος, cf. le nom bosporanien (iranien) Μευακος. Probablement Σαρδανγος est également un nom bosporanien; la lecture Σαρδάνιος (ou, avec métathèse, Σαρδιανός) est presque exclue. — L. 8—9. ἔχουσαν pour -σα.

8. Fragment de sarcophage de la fin du IIe — la première moitié du IIIe s. de n. ère. Nom nouveau Ὀλόκαλος. Le même nom à Tomi, C. T. New t o n, Collection of Ancient Greek Inscriptions in the British Museum, Part II, 1883, 37 n. 178, où il ne faut pas corriger Φ(ι)λόκαλος (revu par moi au British Museum). Le supplément [Φι]λόκαλος, Fr. B e c h t e l, Gr.PN, 234 (IG II 5,802_{b47}), n'est pas donc certain.

9. Dédicace. L'un des frères est sans doute identique à Αὐρ. Ἡφαιστῖων Ἡφαιστῖωνος de la liste éphébique de 221, IGBulg. I² 47 bis_{b22}.

10. Dédicace de l'époque romaine, IIe—IIIe s. de n. ère. Le Héros thrace porte une nouvelle épithète, dont la partie finale n'est pas conservée Πακδ—.

11. Dédicace. Trois fragments, dont celui à gauche fut publié, avec une lecture différente, par M. Mirčev dans ce Bulletin, VI (XXI), 1970, 162 n. 7, fig. 7 (photo), maintenant réunis. Asclépios appelé pour la première fois χρυσεοχαίτης, sans doute parce qu'il passait pour fils d'Apollon qui porte souvent de pareilles épithètes.

12. Fragment à sens indéterminé, IIe — IIIe s. de n. ère. On pourrait restituer par ex.: r[--- damna dissol]vantur ou bien r[ei--- absol]vantur.

13. Six petits fragments de l'époque romaine provenant des fouilles du bain romain et trouvés ensemble avec le n. 2 et IGBulg. I² 37 bis, 42 bis, 45 bis, 78 bis, 88 bis et 101 ter.

14. Nouvelle révision de IGBulg. I² 42 bis (très endommagé): 1.3, au lieu de -καπαιο- lire [Καλ]λατια[γόν]; 1. 2, faute d'impression, au lieu de [ἐπαιν]ῆσαι lire ἐπαιν]έσαι.

Monuments de Devnja — Martianopolis

15. Fragment d'architrave. Sont honorés Antonin le Pieux, Marc-Aurèle, Lucius Verus et Fraustine la Jeune, gouverneur de la province de Thrace étant, en 161, L. Pullaienus Gargilius Antiquus. — L. 4, vel [ἐκτι]σεν.

16. Fragment de plaque. Sont honorés Marc-Aurèle, Lucius Verus et Fraustine la Jeune, gouverneur de la province de Thrace, entre 161 et 163, étant Appius Claudius Martialis; le nom du procurateur des finances n'est pas conservé. — L. 8—9, compléter ou [ἡ Μαρκι]ανοπολει[τῶν] πόλεις ou

[καὶ βουλῆς καὶ δήμου τοῦ (vel τῆς) Μαρκι]ανοπολε[τῶν πόλεως], suivi par le nom de celui qui a fait ériger l'inscription.

17. Fragment de plaque du temps ou d'Adrien (dans ce cas restituer: [Τραιανοῦ Ἀδριανοῦ [σεβ(αστοῦ)]) ou plutôt d'Antonin le Pieux (dans ce cas restituer: [Τ. Αἰλ. Ἀδριανοῦ [Ἀντωνίνου σεβ(αστοῦ) εὐσεβ(οῦς)]). L. 5—6. Ou bien βουλὴ καὶ δήμος étaient accompagnés d'épithètes (κρατίστης ou ἱερᾶς ou ἱερωτάτης β. et κρατίστου ou ἱερωτάτου ou λαμπροτάτου δ.) ou bien τῆς λαμπροτάτης Μ. πόλεως.—L. 7 Σέξτο-fait partie probablement du nom de celui qui a fait ériger l'inscription.

18. Fragment de plaque. L'inscription n'est pas bilingue, mais une combinaison étrange du grec et du latin. On peut écrire aussi: Μαρκια[νόν — — —] vir(um) c(larissimum). Ce Marcianus vir clarissimus (qui n'est pas identique à Marcianus vir perfectissimus, gouverneur de l'une des deux Mésies sous Gallien, bien connu par le complot contre cet empereur et dont la carrière est étudiée par B. G e r o v, *Athenaeum*, XVIII, 1965, 333—354), aurait été gouverneur de la Mésie Inférieure vers le milieu ou pendant la seconde moitié du IIIe s. Si son gouvernement se place après l'édit de Gallien, qui a exclu les sénateurs de l'armée et du gouvernement des provinces, il serait un des rares légats de rang sénatorial.

19. Trois fragments d'un sarcophage de l'époque romaine, IIe — IIIe s. de n. ère.

20. Fragment d'un sarcophage de l'époque romaine.

21. Fragment, rompu en deux parties, d'une épigramme funéraire, fin du IIe—première moitié du IIIe s. L'auteur donne une édition préliminaire.

22. L'auteur réunit les fragments publiés séparément par M. Mirčev dans ce Bulletin, VI (XXI), 1970, 165 sq., n. n. 11 et 12, figg. 11 et 12 (photos).

23. Fragment à sens indéterminé.

Monuments du département de Varna

24. Le village de Čerkovna. Dédicace. Relief du Cavalier thrace. Fin du IIe—première moitié de IIIe s. de n. ère.

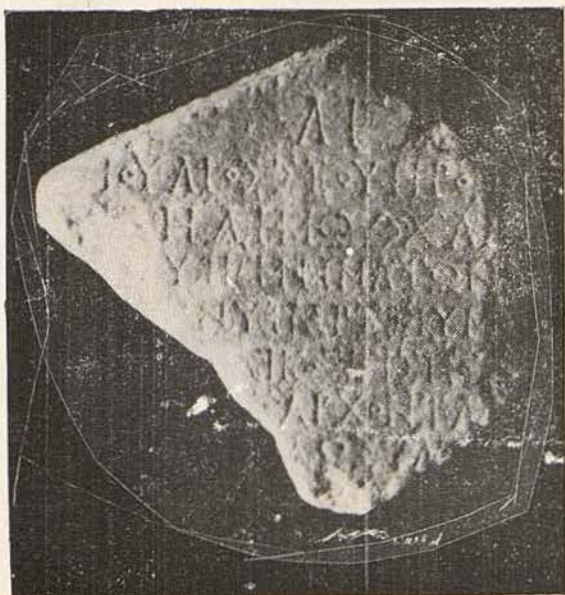
25. Le village de Vălči dol. Dedicace. Relief: dédicatrice et Hermès. IIIe s. de n. ère.

26. Le village de Djulino. Nouvelle interprétation de l'épigramme éditée par M. Mirčev dans ce Bulletin, VII (XXII), 1971, 155 sq., n. 3, fig. 3 (photo). Lire: Τῷ Διὶς Ἑρακλῆι πατρὶ (=ι) κύστη Περὶνθου | Ἰουλιανὸς Περσηϊάδῃ τᾶγαλμ' ἀνέθηκα. Héraclès est appelé Περσηϊάδης à cause de son origine, cf. Apollodore, 2, 4.5 —6. Héraclès et Dionysos sont représentés ensemble, ici et dans d'autres monuments, parce qu'ils sont frères (leur père est Zeus) et nés à Thèbes. Le dédicateur provenait probablement de Périnthe.

27. Le village de Manastir. Dédicace. Première moitié du IIIe s. de n. ère.

28. La ville de Provadija. Fragment d'une dédicace de l'époque romaine.

29. La ville de Provadija. Fragment du couvercle d'un dolium de l'époque romaine tardive ou plutôt de l'époque médiévale.

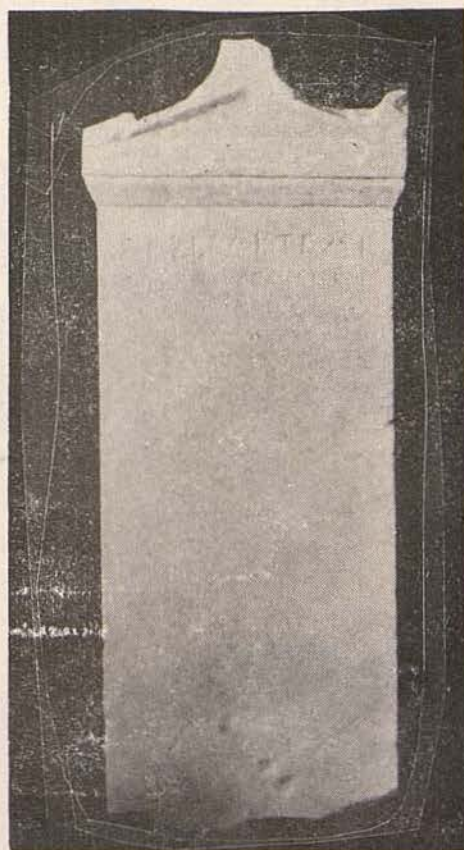
1

4

2

3

5

6a

6b

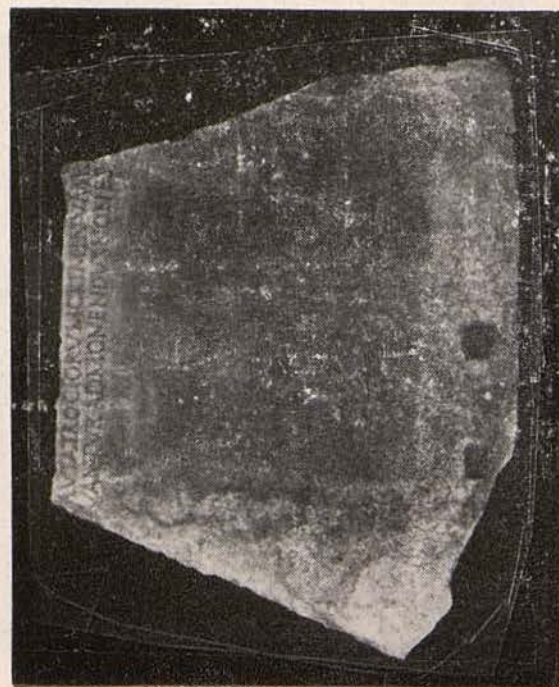
7

8

10

12

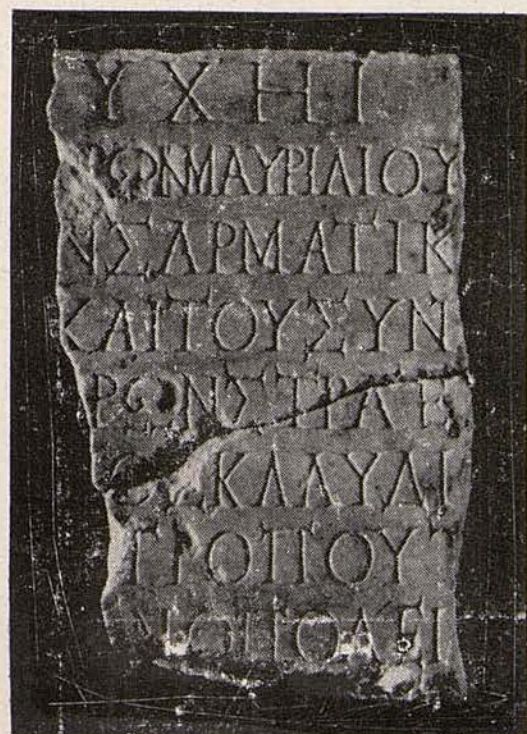
15

9

11

16

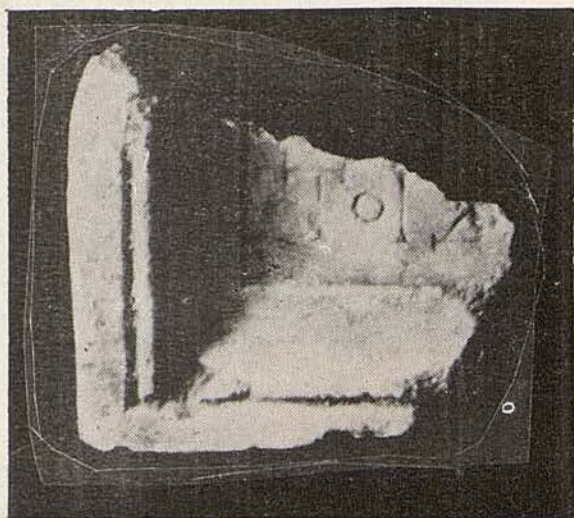
17

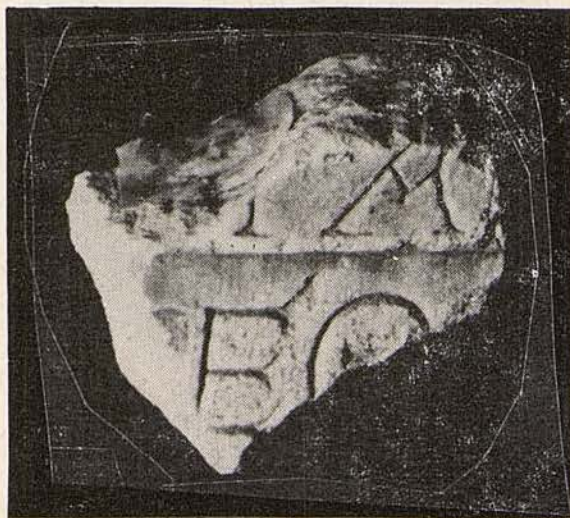
13a

13b

13c

13d

13e

13f

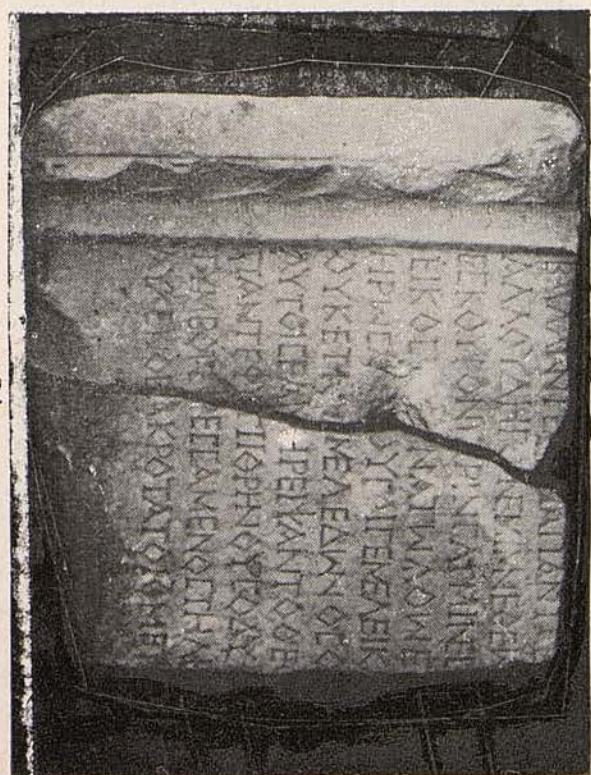
18

19

20

21

22

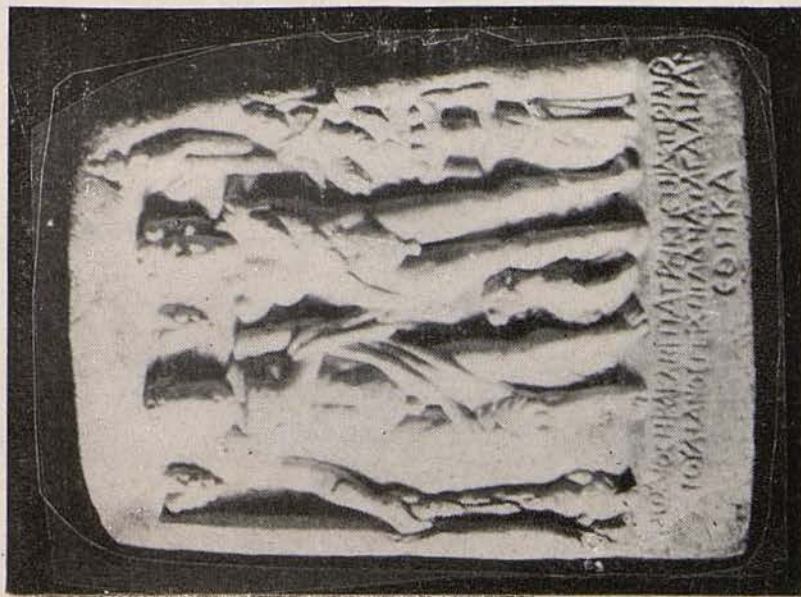
23

24

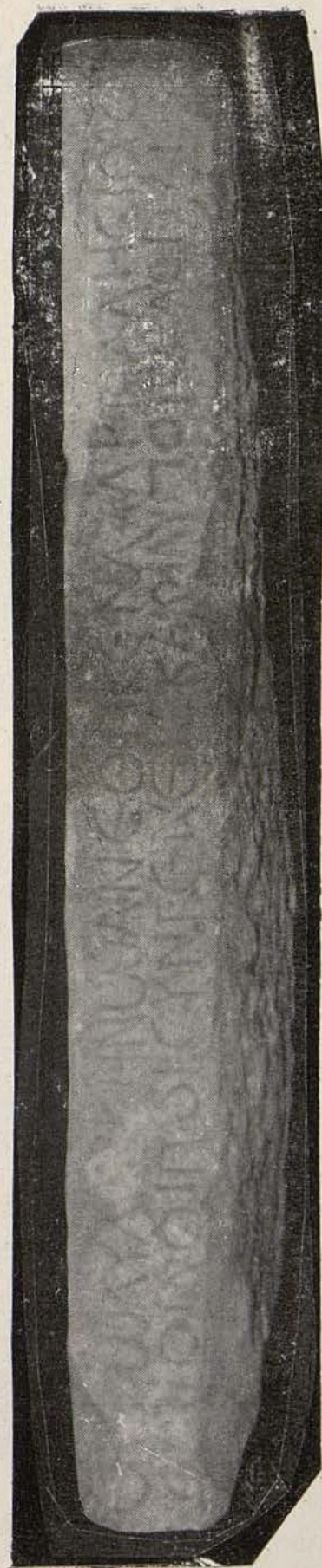
25

26

29

27

